

Сілютіна І.М.

УДК 09:025.7/9

ЗБЕРЕЖЕННЯ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК: ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ АУТСОРСИНГУ**Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Початок нового тисячоліття з його величезними темпами змін, серйозними економічними, соціально-політичними потрясіннями, екологічними і техногенними катастрофами, заставив замислитися про долю об'єктів культури. Стала ще більш нагальною одвічна проблема їхнього збереження, яка ускладнюється тим, що значна частина пам'яток культури внаслідок природного старіння матеріальної складової, іноді недбалого ставлення до організації їх використання та зберігання, брак належного фінансування вже знаходиться у незадовільному стані, а отже, потребує відповідних захисних заходів. Особливо незахищеними перед руйнівними силами різного походження є документні, в тому числі книжкові пам'ятки.

Певна частина проблем вирішується організаційними заходами різного масштабу. Так, протягом останніх двох десятиліть розроблені та успішно діють міжнародні та загальнодержавні програми, зокрема, програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу», «Пам'ять України», «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки», основною метою яких є забезпечення довготривалого збереження документів та їх використання; створення системи єдиного загальнодержавного обліку документальних пам'яток національного культурного надбання, зокрема, старовинних рукописів, рідкісних і цінних видань [5, с.61]. З метою запобігання втрати книжкових пам'яток дані програми передбачають їх страхове копіювання шляхом переведення на мікроносії, створення страхового фонду документації, що зберігається окремо від оригіналів. Інший метод передбачає використання досягнень сучасних інформаційних технологій, зокрема, технологію оцифрування. Згідно «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки» протягом перших двох етапів передбачалася розробка програмного забезпечення та оснащення бібліотек і архівів загальнодержавного значення технічними засобами, а на третьому - устаткування установ регіонального рівня і створення баз даних. У підсумку далеко не всі регіональні бібліотеки і архіви отримали необхідне обладнання. Більшість з них змушені самотужки вирішувати питання збереженості книжкових пам'яток, використовуючи сукупність правових, інженерно-технічних, організаційних, режимних та інших традиційних і новітніх заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

На сьогодні існує значна кількість публікацій як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, присвячених забезпеченню збереженості культурної спадщини. Так, основні питання формування, складу і змісту, специфіки наукового опрацювання, збереження фондів стародруків, рідкісних та цінних видань XIX-XX ст. висвітлено у працях Г.І. Ковальчук [5]. Досвід Національної парламентської бібліотеки України щодо організації збереження культурного надбання держави, технологія створення електронних копій оцифрованих видань, формування страхового фонду та електронної бібліотеки розкрито у публікаціях О. Баркової [3]. Основні завдання, що вирішує оцифрування історико-культурної спадщини із фондів бібліотек, засади формування цифрового фонду НБУВ розглянуто І. Лобузіним [6].

Проблема набуває особливого значення у зв'язку зі швидким удосконаленням інформаційних технологій, що відкриває нові можливості, формує відповідні виклики, заманливі пропозиції. Останні, безумовно, потребують моніторингу, аналізу та застосування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Вищевказаними науковцями узагальнено переважно досвід національних бібліотек, що мають у своєму розпорядженні відповідне обладнання, штат висококваліфікованих фахівців, і пристойне фінансування. Проте, і досі залишаються недостатньо висвітленими проблеми, з якими стикаються у регіональних бібліотеках у процесі переведення книжкових пам'яток та їх метаданих на мікро- та цифрові носії, а також шляхи вирішення цих питань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, основною метою даної публікації є дослідження стану використання інформаційних технологій в організації збереження книжкових пам'яток у бібліотеках та обґрунтування необхідності впровадження нової стратегії в даний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На сьогоднішній час вітчизняними і зарубіжними фахівцями вже розроблено вимоги до умов зберігання книжкових пам'яток, хоча, як підкреслює Г.І. Ковальчук, вони реалізуються лише малою мірою, що пояснюється відсутністю необхідної матеріально-технічної бази. Збереження фондів стародруків та рідкісних видань, зауважує дослідниця, є проблемою всіх великих бібліотек світу і обов'язково передбачає цілий комплекс заходів: розробку документації, що регламентує всі види робіт з рідкісними та цінними виданнями, строгий облік фондів, операції штемпелювання, проставляння інвентарних номерів та шифрів, перевірку наявності та стану фондів, правильне розміщення рідкісних книжок, створення й дотримання оптимальних умов зберігання, забезпечення фондів ізольованими приміщеннями, санітарно-гігієнічні заходи, відбір і передачу копій книжок у реставрацію, перенесення на мікроносії історично цінних документів, створення фонду копій унікальних примірників та книжок, які часто замовляють, наявність окремого читального залу (в ідеалі – оснащеного високоякісною апаратурою для читання мікрокопій), дотримання порядку використання фондів, контроль видачі й виносу документів за межі відділу, виконання режимних моментів зберігання, охорону фондів, протипожежну безпеку тощо [5, с. 364].

Заходи, спрямовані на організацію збереження та доступності книжкових пам'яток, передбачають не лише створення їх мікрокопій, а й переведення документів у цифровий формат. Обидві технології мають свої переваги та недоліки, що мають враховуватися фахівцями.

Страхове копіювання в Україні (відповідно до схеми закріплення) здійснюють вісім регіональних центрів СФД, підпорядкованих Державному департаменту страхового фонду документації, які забезпечені виробничими приміщеннями і основним технологічним обладнанням для виготовлення документів страхового фонду за повним циклом технологічного процесу. Однак технологія копіювання саме книжкових пам'яток має власну специфіку з огляду на непересічну цінність останніх, їх відмінну від інших документів матеріальну конструкцію. Проблема ускладнюється також вартістю копіювання, що має бути відшкодована коштом бюджету установи. Тому бібліотеки загальнодержавного значення, зокрема, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, маючи надсучасну апаратуру для страхового копіювання воліють виготовляти копії на унікальні пам'ятки (за технічними вимогами фонду) безпосередньо на місці, а до Страхового фонду на зберігання передавати вже готову копію [5, с. 67]. Бібліотеки регіонального рівня, не маючи подібного устаткування, мають співпрацювати з відповідними регіональними центрами.

Сучасні інформаційні технології дозволяють здійснювати переведення у цифровий формат і зміст книжкової пам'ятки, і метайнформацію про неї, які стають доступними для користувачів. Проте знову ж таки постає питання відповідного технічного забезпечення, наявності фахівців, що мають здійснювати подібні перетворення. Якщо книгозбірні державного рівня мають такі можливості, то регіональні бібліотеки часто не в змозі це зробити самотужки. Слід підкреслити, що оцифрування і ретроконверсія не є основними функціями, що мають здійснювати бібліотеки, отже, вони можуть бути передані на виконання сторонній організації, тобто на аутсорсинг.

Термін аутсорсинг (out – зовнішній, source – джерело) означає «залучення ресурсів ззовні». Він характеризує виконання для підприємств зовнішніми організаціями певних функцій або бізнес-процесів, які звичайно не є профільними для підприємства, однак необхідні для його функціонування. Аутсорсинг розглядається для способу оптимізації діяльності підприємства за рахунок зосередження зусиль на основній діяльності та передачі непрофільних функцій, бізнес-процесів і ресурсів зовнішнім спеціалізованим організаціям (фірмам) [8, с. 26].

Сфера застосування аутсорсингу, на думку російського науковця Б.А. Анікіна, практично безмежна. Це - виробництво, сфера послуг, фінанси, інформаційні технології і системи, стратегії розвитку, трудові ресурси тощо. За твердженням фахівців, початок активного використання технології аутсорсингу припадає на 90-ті роки минулого століття. Саме тоді стає очевидним неспроможність значної кількості підприємств однаково якісно виконувати всі виробничі операції і у необхідний термін надавати відповідні послуги. У той же час на ринку починають активно діяти підприємства, що володіють необхідним досвідом, відповідними потужностями та іміджем високоякісних виробників і постачальників. Намагання досягти і зберегти конкурентну перевагу змушують керівників підприємств зосереджувати ресурси на основних напрямках діяльності, а другорядні віддавати іншому, зовнішньому виконавцю, який робить це якісно і значно дешевше [1].

Зараз найчастіше термін «аутсорсинг» трактується як напрямок у сучасній світовій економіці, що представляє елемент стратегії підприємства, в рамках якої сторонній організації передається функція виробництва окремих складових продукції чи операції щодо забезпечення виробництва, тобто окремих бізнес-процесів. Звертає на себе увагу те, що серед численних видів аутсорсингу провідні позиції займає ІТ-аутсорсинг, тобто передача спеціалізованої компанії повністю або частково функцій, пов'язаних з інформаційними технологіями. Згідно останніх даних аналітичної компанії Gartner, світовий ринок ІТ аутсорсингу в 2011 р. досяг \$246,6 млрд., що на 7,8% більше, ніж рік тому [7].

Поступово до аутсорсингу вдаються доволі далекі від економічної діяльності установи, що передають у зовні як непрофільні для себе операції, так і такі, що традиційно присутні в їх діяльності. До числа останніх слід віднести і бібліотеки.

Уперше технологія аутсорсингу була запроваджена у книгозбірнях США. Американські фахівці припускають, що її витоки сягають 1828 року, саме тоді палітурна майстерня Коннектикуту надрукувала книги та продала їх за передплатою. Наступним кроком був серійний випуск каталожних карток бібліотекою Конгресу США та надання їх іншим книгозбірням на засадах аутсорсингу [10].

У подальшому ті чи інші традиційні види бібліотечної діяльності віддавалися на зовнішнє виконання, причому на окремі з них, зазначає Н.Ю. Золотова, термін «аутсорсинг» може розповсюджуватися ретроспективно [4, с. 67].

На сьогодні, за підрахунками фахівців, кількість американських бібліотек, що працюють на засадах аутсорсингу складає близько 65 установ [9]. В якості аутсорсера в даній царині виступає фірма Library Systems and Services Inc. – (LSSI), що пропонує наступні послуги: комплектування; каталогізація і технічна обробка; проектування, введення у дію і експлуатація автоматизованих бібліотечних систем; довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування; організація роботи з читачами, обслуговування по абонементу; управління фондом; організація роботи бібліотек і бібліотечних систем у цілому [4, с. 68-69]. У США, крім вказаної фірми, відповідні послуги надають бібліотечні консорціуми, зокрема, Онлайновий комп'ютерний бібліотечний Центр (OCLC), книготорговельні фірми тощо.

У бібліотеках країн СНД певні завдання також вирішуються за допомогою аутсорсингу, зокрема: ретроспективна конверсія, штрих-кодування, корпоративна каталогізація.

Отже, використання вказаної технології не виглядає так вже екзотично в бібліотечних установах, навпаки, аутсорсинг довів свою ефективність, тому доцільно запропонувати застосування даної стратегії

для проведення робіт з ретроконверсії та створенні страхових копій книжкових пам'яток, особливо в бібліотеках регіонального рівня. Це дозволить співробітникам відділів рідкісної книги зосередити зусилля на пошуковій роботі, науковій обробці книжкових пам'яток, уникнути нетворчих, рутинних операцій. Безумовно, при впровадженні вказаної технології виникає низка проблем, головними з яких є, безумовно, нестача пропозицій, а також відсутність знань загальних принципів аутсорсингу, психологічні бар'єри тощо. Незважаючи на те, що за окремими оцінками Україна входить до першої десятки країн-постачальників послуг аутсорсингу, в сфері якого задіяні більш ніж 20 тис. вітчизняних спеціалістів, значна частина з них орієнтована насамперед на зовнішній ринок. Фахівці відзначають недостатню сформованість законодавчого поля для аутсорсингової діяльності в Україні [2]. Серед найбільших кампаній, що діють зараз на вітчизняних теренах можна назвати Українську hi-tech Ініціативу, Sourcer LLC – український центр аутсорсингу бізнес-процесів, Українську архівну компанію. Отже, рано чи пізно дана технологія буде затребувана, в тому числі і у вітчизняних бібліотеках, оскільки вона сприяє зменшенню витрат на спеціальне технічне обладнання, концентрації зусиль на головних напрямках роботи, зменшенню системних витрат на інформаційну діяльність.

Висновки з даного дослідження.

Таким чином, збереження культурної спадщини є одним з важливих завдань, яке сучасне суспільство може вирішувати за допомогою інформаційних технологій. Існуючі технології мікрографування і оцифрування в основному долають проблеми збереження та доступності книжкових пам'яток, проте залишають відкритими питання якості й оперативності створення страхових копій, фінансового забезпечення даного процесу. Однією зі стратегій, що може бути задіяна задля розв'язання цих проблем, є технологія аутсорсингу.

Використання даної технології у сфері економіки довело її ефективність і універсальність, адже вона є проявом старої тенденції розподілу праці. З часом кількість підприємств та організацій, що передавали специфічні функції іншим виконавцям збільшувалася, так само розширювалася номенклатура послуг.

Аналіз довів, що технологія аутсорсингу набула значного поширення в американських бібліотеках, є доволі вдалі випадки його застосування і в російській практиці. Діючи в умовах постійного обмеженого бюджетного фінансування, особливо відчутного у скрутний економічний період, вітчизняні бібліотеки можуть скористатися набутим іншими країнами досвідом, творчо використовуючи його у своїй діяльності.

Найбільш перспективною технологією, що може використовуватися для забезпечення збереженості книжкових пам'яток, вочевидь, є оцифрування. А доцільною організаційно-технологічною формою реалізації та супроводження технологічних процесів може стати аутсорсинг.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Подальшого розвитку потребують питання інформаційної, енергетичної, протипожежної безпеки в сучасних інформаційних сховищах, що мають вирішуватися комплексно, і це є ще одним аргументом на користь аутсорсингу.

Джерела та література:

1. Аникин Б. А. Аутсорсинг: создание высокоэффективных и конкурентоспособных организаций : [Электронный ресурс] / Б. А. Аникин. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/managment/outsourcing.shtml>.
2. Аутсорсинг: дороги ведут в Україну : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://hi-tech.org.ua/Ukrainian/outsourcing-news/press-coverage/index.html>, вільний. – Назва з екрану.
3. Баркова О. В. Рідкісна книга в електронній бібліотеці Національної парламентської бібліотеки України: ресурси і сервіси / О. В. Баркова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 19-21 травня 2009 р.) / редкол.: Г. В. Боряк, Г. В. Власова, Л. А. Дубровіна, М. С. Слободяник та ін. – К., 2010. – С. 101-103.
4. Золотова Н. Ю. Организация библиотечной работы на контрактной основе: опыт библиотек США / Н. Ю. Золотова // Управление современной библиотекой : настольная книга менеджера / под ред.: Е. А. Азаровой, С. В. Пушкиной. – М. : Рудомино, 1999. – С. 67-79.
5. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.
6. Лобузін І. Цифрові ресурси історико-культурних фондів бібліотеки в системі соціальних інформаційних комунікацій / І. Лобузін // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 357-362.
7. Мировой рынок ИТ аутсорсинга в 2011 г. вырос на 7,8% : [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://ko.com.ua/gartner_mirovoj_rynok_it_auhorsinga_v_2011_g_vyros_na_7_8_63501.
8. Смирных Л. И. Аутсорсинг персонала: факторы спроса со стороны предприятий / Л. И. Смирных // Вестник ВГУ. Серия : Экономика и управление. – 2008. – № 2. – С. 26-35.
9. Gotsis C. Special report: Should the public library no longer be public? : [Electronic resource] / C. Gotsis. – Access mode : <http://www.wickedlocal.com/tewksbury/fun/entertainment/books/x1279460301>.
10. Robert S. The impact of outsourcing and privatization on library services and management : [Electronic resource] / S. Robert – Access mode : http://www.ala.org/ala/aboutala/offices/oif/iftoolkits/outsourcing/outsourcing_doc.pdf.